

ної свідомості, коли не розмежовувалися живі й неживі предмети, коли діяла формула «все в усьому», коли діями і словами в кожному обряді предки допомагали природним силам перемагати гемряву, холод і смерть.

Джерела та література:

1. 100 найвідоміших образів української міфології. – К., 2002. – 448 с.
2. Алатирева Н. Б. Номінативна ланка у середовищі українського обрядового гіпертексту: Дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Одеськ. держ. ун-т. – Одеса, 2002
3. Гимбутас М. Славяне. Сыны Перуна / Пер. с англ. Ф.С. Капицы. – М.: ЗАО Центполиграф, 2010.
4. Ермоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий глумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Ермоленко. – К., 2001.
5. Знойко О. П. Міфи Київської землі та події стародавні. – К., 1989.
6. Зубов М.І. Лінгвотекстологія середньовічних слов'янських повчань проти язичництва: Монографія. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2004
7. Костомаров М.І. Слов'янська міфологія. – К., 1847.
8. Маковский М. Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках: Образ мира и миры образов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1996.
9. Небо України. Поетич. антол. / За упоряд. та ред. В. Коломійця. – К., 2001. – Кн. I, с. 4).

10. Печуй-Левицький, Іван. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. – 2-е вид. – К.: Обереги, 2003.

11. Попович М. Мировоззрение древних славян. – К., 1985.
12. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). – К., 1999.
13. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К., 2006.
14. Таранець В. Г. Про генетичну спорідненість назв Сонця і Місяця у мовах (на матеріалі слов'янських та германських мов) // Слов'янський збірник. Вип. VI. – Одеса: АстроПринт, 1999.
15. Толстой Н. И. Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. – М.: Издательство «Индрик», 1995.
16. Українські народні пісні в записах Зорана Долєнги-Ходаковського. – К., 1974
17. Українські символи. За ред. М. Дмитренка. – К., 1994.
18. Фрейденберг О. Поетика сюжета и жанра. – Л., 1936.
19. Фрейденберг О. Миф и литература древности. – М.: «Наука», 1978.
20. Элиаде, Мирча. Тайные общества: Обряды инициации и посвящения / Пер. с франц. – К.: София, М.: Гелиос, 2002.
21. Якименко М., Мосенкіс Ю. Міфологічність і проблема ключових слів японської мовної картини світу // Мова та історія. – Вип. 78/79. – К., 2005. – С. 117–141.
22. Якименко М., Мосенкіс Ю. Проблема співвідношення міфологічної і мовної картини світу // Мова та історія. – Вип. 75/76/77. – К., 2005. С. 69–100.

ПАДСЕКЦЫЯ II

АДМЕТНАСЦІ МАСТАЦКІХ СРОДКАЎ БЕЛАРУСКІХ АКАЗІЯНАЛЬНЫХ ТЭКСТАЎ

Марыя Бабчанок (Мінск, Беларусь)

Паколькі аказіянальная абраднасць цесна звязана з магнічнымі уяўленнямі людзей, што выклікала асаблівыя пачуцці страху і перасцярогі, то для выканання рытуальных тэктаў была характэрна эмацыянальнасць і вобразнасць. Звяртанні да «іншых» сілаў насычаны яркімі паэтычнымі вобразами, якія прызваны іх задобрыць і не пакрыўдзіць, узмацніць сілу заклікання. Важнае значэнне пры гэтым мае дакладнасць і выразнасць слова.

Сярод вобразна-выяўленчых сродкаў беларускіх аказіянальных тэктаў найбольш ярка прадстаўлены эпітэты. Аднымі з самых папулярных азначэнняў, якія выкарыстоўваліся ў закліццях, прыгаворах былі антонімы «чысты – нячысты», што было звязана з рытуальнай чысцінёй прадмета або чалавека, а таксама з суаднясеннем да «свайго» і «чужога» свету. Амаль кожны прадмет, пададзены ў славеснай формуле, характарызуецца пэўнай адметнай якасцю, што звязана з імкненнем да ўдакладнення вобразу пры дапамозе зменшаных і пачуццёвых характарыстык. Напрыклад, выраз «на татарскія горы» [4, с. 80] зусім не азначае канкрэтныя горы, а хутчэй накіроўвае думку выканаўцы на выяўленне вялікай адлегласці ад яго самога. Такім чынам, эпітэт не толькі дапамагае глыбей зразумець змест тэкта, але і павышае яго эмацыянальнае ўздзеянне. У замовах эпітэты шырока выкарыстоўваліся на аснове асацыяцыі з той крытычнай сітуацыяй, супраць якой яны былі накіраваны. Паколькі асноўныя матывы славесных формул замоў уяўляюць сабой сімвалічную абарону, закрыццё, ачышчэнне, адсылку негатывнай з'явы ў іншае месца, то эпітэты ўжываюцца ў якасці характарыстыкі гэтых дзеянняў і самой з'явы, а таксама для стварэння зусім іншага становішча вобразу «дапаможных» сіл: «Ехаў Касцянец на красным кані ў красным жупані, у красных чаботах, у красных нагавіцах і ў краснай шапцы» – у дадзеным прыкладзе відавочны сімвалічны асацыяцыя чырвонага колеру з агнём. У супрацьвагу гэта-

му, замова завяршаецца словамі з выкарыстаннем сімвалічных колераў вады, што на аснове кантраснасці ўзмацняе мастацкі вобраз: «Ішла Божа Маці сінімі марами, зялёнымі мастамаі, залатою чашачкай брала вады еты агонь заліваці» [3, с. 39]. Дакладныя і трапныя вобразы ствараюцца пры дапамозе эпітэтаў-прыдаткаў. Гэта ярка выяўлена, напрыклад, у замове ад дажджу, дзе хмары характарызуюцца на аснове набліжэння пажаданага выніку: «тучы-адлятучы» [3, с. 41]. У галашэннях, якія выкарыстоўваліся як сродак магічнай барацьбы з прыроднай стыхіяй, эпітэты шырока ўжываюцца для ўзмацнення эмацыянальных характарыстык. Напрыклад, для павелічэння значнасці крызісу, які прыносіць цяжкія вынікі для чалавека і яго гаспадаркі, дождж пазываюць «вялікім», прамені сонейка, якое дапамагае ўсё выратаваць, – «кrapелька расы гаручай», «святым агнём», а доля становіцца «непагоднаю» [5, с. 441].

Надобную функцыю маюць у аказіянальных тэктах і параўнанні. Яны выкарыстоўваюцца пры неабходнасці стварэння яркага адмоўнага вобразу негатывнага выйсця з крызіснай сітуацыі. У галашэннях пад час пажару, напрыклад, чужая хатка параўноўваецца са «свякроўкай ліхой» [5, с. 441], што вельмі лаканічна і сцісла раскрывае прадчуванні чалавека цяжкага жыцця пры неспрыяльным выніку. Дадае супастаўленне мае ўстойлівы, традыцыйны характар, вобраз «злоснай свякрухі» даволі часта сустракаецца ў розных жанрах народнай паэзіі. Параўнанне з'яўляецца адным з самых распаўсюджаных прысмаў і ў замовах, дзе магчыма сцвяжэнне жаданага выніку «падтрымліваецца верай у дастатковасць яго параўнання з вядомым і надзейным фактарам» [3, с. 26]. У такіх замовах частей спачатку апісваецца тая сітуацыя, з якой будзе адбывацца супастаўленне: «На воістраві на Каляні бел камень ляжыць, на том камяні кедрава дрэва стаіць. Сокал прылятае – гняздо зьвівая, арол прылятае – гняздо збрасае», а затым на аснове

... так – так) падаецца параўнанне: «Як на гэтым дрэві гнязду ня быці, на кедравым, так жа ў гэтых лошады, урывыя, селязёню ня быці» [3, с. 96]. Такім чынам, устанавленне падабенства ці адрознення становіцца асноўным фактарам для забяспечэння становячага выніку крытычнай сітуацыі: калі так адбылося на іншым прыкладзе, значыць, і ў дадзеным выпадку выйсце павінна быць падобным.

У аказіянальных тэкстах багата прадстаўлена традыцыйная сімволіка, якая з’явілася ў выніку назірання чалавека за прадметамі і з’явамі навакольнага свету і супастаўлення іх са сваім уласным жыццём. Кожны сімвал мае сваё канкрэтнае значэнне, часам не адно. Вобразы прыродных стыхій, жывельнага і расліннага свету набывалі сімвалічны змест і выкарыстоўваліся для характарыстыкі крызіснай сітуацыі, яе ўдзельнікаў, магчымых вынікаў. Шматлікія сімвалы выкарыстоўваюцца ў замовах. Напрыклад, агонь уяўляецца ў выглядзе багатыра: «Памяні, Госпады, цара Давыда, цара Касцянына, вы ўкрацілі зямлю і ваду – украціце гэтага багатага багатыра на гэтым месце» [3, с. 39], хвароба або нячыстая сіла – у выглядзе чорнага ворана або ястраба: «На моры, на кіяні стаіць дуб, на том дубі сядзіць чоран воран...» [3, с. 95]. Цікавы прыём супастаўлення выкарыстоўваецца ў галашэнні пры пажары, калі нараўноўваецца вобразы хаты і чалавчай сілы: жанчына ў сваім звяртанні да Госпада атаясамляе сваё жыллё са сваёй жыццёвай энергіяй, якая сышла разам са згубленнем хаты: «А цяпер уся мая сіланька прапала – да Бога дымам пайшла...» [5, с. 441].

У беларускай аказіянальнай абраднасці знайшла сваё ўвасабленне і сімволіка лічбаў. Найчасцей у тэкстах сустракаюцца лічбы «тры», «дзевяць» і «дванаццаць». Лічба «тры» найбольш папулярная ў беларускім фальклору і даволі часта выкарыстоўваецца ў розных жанрах. Вядзімае значэнне маюць трохразовыя паўтарэнні тэкстаў, што звязана з лічбавай магіяй. Асаблівы магічны сэнс лічбы «тры» падкрэсліваўся не толькі ў вербальным кампаненце, але ў абрадавых дзеяннях, колькасці атрыбутаў і г.д. З прыходам хрысціянства лічба «тры» набыла яшчэ больш важнае значэнне, асабліва ў царкоўных тэкстах. Яна стала сімвалізаваць усё духоўнае і абазначаць перш за ўсё Святую Тройцу – Бога-Бацьку, Бога-Сына і Святога Духа, а таксама тры дара вешчуню Хрысту як Богу, Цару і Збавіцельнай Ахвяры, тры адрачэнні Пятра, тры крыжы на Галгофе, тры дабрадзеі – Вера, Надзея, Любоў і іншыя.

З магіяй у сваім сімвалічным значэнні звязана выкарыстанне ў аказіянальных тэкстах лічбы «дзевяць», якая атрымлівасца трохразовым паўтарэннем тройкі: «На моры, на кіяне стаіць дуб на тры і дзевяць какатаў» [3, с. 39].

Выкарыстанне асаблівых імёнаў у аказіянальных абрадах звязана з узгаданнем людзей, якія маюць тыя ці іншыя асаблівасці знешнасці, здароўя і г.д. Напрыклад, каб пслабіць мароз, неабходна было налічыць дванаццаць знаёмых лысых, пры гэтым кожнага ўзгадаць па імені: «На галаву (такога і такога) хлоп!» і пры пахлопанні па макушы лысага чалавека. Такім чынам, правядзенне, нават у славацкай форме, дзеяння, якое прайграе сітуацыю больш хуткага выйсця з крызісу павінна паскорыць і рэальную падзею – паслабленне маразоў. Лічба «дванаццаць» у беларускім фальклору перш за ўсё звязалася з дванаццаціцю месяцамі года і таму ўяўляла сабой вобраз пэўнай паўнаты, даканаласці, завершанасці. Менавіта такая колькасць лысых юдзеяў павінна была называцца пад час сімвалічнага запінаання маразу дзеля таго, каб завяршыць уздзеянне гэтай ўроднай з’явы. У хрысціянстве сакральнасць лічбы «дванаццаць» падкрэслена ў вобразах вучняў Хрыста, менавіта яны сталі выкарыстоўвацца найчасцей пры ўпамінанні ўсталяў.

Паколькі аказіянальная абраднасць звязана з магіч-ні ўяўленнямі людзей, то ў тэкстах даволі часта сустрача прыём увасаблення – надання неадушаўленым метам чалавечых якасцяў. У антрапаморфных вобра-чўляюцца прыродныя стыхіі або з’явы, якія з’яўляюцца чынай узнікнення крызіснай сітуацыі або яе наступ-

ствам: «Туча, туча, ідзі бокам, апыніся над Глыбі пажары п’якуць, табе крошкі дадуць, і цябе пад [3, с. 41].

Дзеля забяспечвання добрага падвор’я і імкнуліся задобрць хмару, уяўляючы яе ў вобраз ка, якога запрашаюць у іншае месца. Сонца, до-вальніца, мароз у аказіянальных тэкстах таксама выступаюць у персаніфікаваных вобразах, менаві звяртаюцца з просьбай дапамогі, вырашэння крызі-танна звыклага ладу жыцця: «Сонейка яснае на небе, ў іх непраглядныя цямніцы хаць адною лучынкаю св-хаць адным тоненькім валаском залаценькім...» [5, с. Пры гэтым шырока выкарыстоўваюцца памяншалы-скальныя формы, якія дазваляюць павысіць эмацыя-насць: «Аганёк, аганёк ад Госпада Бога, да не даў таб-раскошы не гарэць, ні ўгарацца, вадой разлівацца» [3, с.

Важнае месца ў замовах займае прыём персаніфік-хваробы, да яе звяртаюцца як да жывой істоты. Гэта зв-на з выгнаннем хваробы, са знішчэннем яе ў вербаль-формуле з верай у тое, што гэта выклікае падобную пад-ў рэчаіснасці. У тэкстах хваробам надаюцца самыя асн-ныя ўласцівасці жывой істоты: полавая адрозненні, на-насць асаблівых адносін паміж імі, знешнія антрапамор-ныя анісанні: «Лішоў святы Аўрам з сваім сынам Сакам, ня-лі яны залаты шост і стрэлі яны семдзсят сем жон, голы-і босых і праставалосых» [3, с. 254]. У гэтым прыкладз-ужываецца яшчэ адзін літаратурны прыём, які служыць-для падпарадкавання славацкай семантыкі адвольным гу-кавым асацыяцыям. Алітэрацыя ўяўляе сабой паўтарэнне-напрацягу ўсяго дадзенага тэксту звычайна гука «с».

У аказіянальных тэкстах папулярным з’яўляецца пры-ём выкарыстання алегорыі, якая часцей звязана з адлю-страннем прычыны крызісу, супраць якога накіраваны-рытуальныя дзеянні. Напрыклад, іншасказальна абмалёў-ваецца ў замовах супраць пажару агонь: «На гарэ-востраві-стаіць божы прастол; састаўлен тэй прастол ні з вады, ні-з зямлі, а састаўлен прастол з пламена вогненна» [3, с. 39–40]. Алегорыя дапамагае стварыць найбольш значны вобраз-стыхіі, у гэтым выяўляецца асабліва пашана і страх чала-века перад тым, што было яму незразумела і непадудасна.

Часта сустракаецца ў аказіянальных тэкстах, як і ў ін-шых жанрах беларускага фальклору, мастацкае нерабаль-шванне. Гіпербала служыць часцей за ўсё мэтам змянення-мастацкага эфекту, драматызацыі сітуацыі. Дзеля суці-шэння пажару ў замовах выкарыстоўвалі вобразы, якія былі-накіраваны на запужванне агню: «Над тавібо стаяць тучы-грозныя, над тавібо стаяць мора сіняе, агароджаны вы зялё-ны тынам» [3, с. 39]. Ужываецца ў аказіянальных тэкстах-і адваротная гіпербала, або літота. Яна дазваляе на аснове-кантрасту пабудаваць яркія мастацкія вобразы збавіцелей-людзей ад крытычных абставін. Напрыклад, у замовах суп-раць пажару Маці Божая «залатой чашачкай брала вады-еты агонь заліваці» [3, с. 39].

Даволі шырока ў аказіянальных тэкстах ужываюцца-інталацыйна-сіntaxічныя сродкі, якія дазваляюць больш-ярка раскрыць змест, падкрэсліць асноўныя пачуцці, навыв-сці эмацыянальнае ўздзеянне і лагічна выдзеліць галоўныя-думкі і агульны сэнс. Паколькі аказіянальная абраднасць-знаходзіцца ў прамой залежнасці ад той сітуацыі, якая вы-клікала неабходнасць яе правядзення, то найчасцей тэксты-пабудаваны на звяртанні да вышэйшых сілаў. У галашэн-нях, замовах і царкоўных тэкстах выкарыстоўваюцца зв-роткі да Бога, да святых, анёлаў, непасрэдна да самой кры-зіснай сітуацыі альбо яе выніку, а таксама да «незвычай-ных», фантастычных істот, якія атаясамляюцца ва ўяўленні-чалавека з прыроднымі стыхіямі і з’явамі, станамі здароўя-і г.д. Такімі ўяўнымі істотамі могуць быць, напрыклад, раз-пастайныя царыкі і багатыры – вобразы агню: «Цар зямны, цар-нябесны, цар вадзяны, цар агнявы, цар лесавы, цар дама-вы, прашу я вас, маю я вас, уцішыць, уніміць» [3, с. 38]. Стварэнню эмацыянальных акцэнтаў спрыяе таксама ўжы-ванне памяншалына-ласкальных слоў. Асабліва часта гэты-прыём можна сустраць у галашэннях, паколькі менавіта-яны вымаўляліся асабліва начуццёва. Таму ў галашэннях-выдзяляюцца такія словы, як «сэрданька», «долечка», «сі-ланька» [5, с. 441], якія ствараюць асабліва трагічны на-

строй і адносяцца перш за ўсё да самога чалавека і яго маё-масці, да таго, што ён абараняе ад крызісу (пажару, хваробы, дажджу і г.д.).

Адным з самых выразных сродкаў гукапісу з'яўляецца рыфма. Аднак яе выкарыстанне ў аказіянальных тэкстах даволі абмежавана. Рыфмаваныя тэксты сустракаюцца ў замовах, хаця і там яны не вельмі распаўсюджаны. Напрыклад, у замове ад пажару: «*Цар Гарадзей, агнём не ўладзей, жаркіх іскраў не раскідай, пустого дыму не пускай*» [3, с. 38]. У гэтым урыўку рыфма ўтвараецца пры дапамозе сугучнасці слоў, якімі завяршаюцца радкі папарна. Такім чынам, рыфма надае большую эмацыянальную афарбаванасць тэксту, павышае магчымасці яго псіхалагічнага ўздзеяння.

Аказіянальныя тэксты маглі выступаць і як самастойны сродак магічнага ўздзеяння. У такім выпадку, славесныя формулы з'яўляюцца своеасаблівай заменай для іншых кампанентаў абрадаў (напрыклад, дзеянні могуць апісвацца словамі), або ў такіх тэкстах змяшчаецца зварот чалавека да «іншых» сілаў за дапамогай у вырашэнні сітуацыі.

Такім чынам, вербальны кампанент займае вельмі важнае значэнне ў структуры аказіянальнага абрада. Для тэкстаў характэрна асаблівая мастацкая вобразнасць і эмацыянальная экспрэсіўнасць, якая перш за ўсё была выклікана і непарыўна звязана з прычынай правядзення абрада – з той самай крытычнай сітуацыяй, што парушыла нармальны ход жыцця і выклікала крызіс. Гэтыя акалічнасці выклікалі асаблівую перажыванні і пачуцці, якія ўвасабляліся ў мастацкіх характарыстыках абрадавага слова. Менавіта таму крызісная або крытычная сітуацыя ў аказіянальных тэкстах выступае ў розных вобразах (людзей, жывёл, раслін, фантастычных істот), але заўсёды з ёй вядзецца барацьба разнастайнымі магічнымі спосабамі. Магчымасці дзейнасці слова, уплыў на чалавечую свядомасць цесна звязаны з яго выразнасцю, трапнасцю, дакладнасцю. Слова, надзеленае асобым сэнсамым значэннем, здольна ўздзейнічаць на псіхіку чалавека на падсвядомым узроўні. Менавіта таму набор паэтычных вобразаў і сродкаў аказіянальных тэкстаў уяўляе сабой цэласную, даступную і лагічную структуру, якая мае, перш за ўсё, утылітарную і мастацкую функцыі.

Практычная накіраванасць слова ў кожным канкрэтным выпадку спецыфічная, гэта можа быць сцвярдэнне ма-

розу, граду, навальніцы, выкліканне або спыненне дажджу, выратаванне ад хваробы і г. д. Але заўсёды ярка выяўляюцца супраціўленне вызначанаму крызісу ў жыцці чалавека. Мастацкая функцыя непарыўна звязана з магчымасцямі рэалізацыі магічнай формулы, якая абаніраецца на веру людзей у сілу славеснага ўздзеяння. Выкарыстання мастацкія прыёмы ў аказіянальных тэкстах з'яўляюцца неабходнай знешняй формай адлюстравання неражываннага і пажадання чалавека ў бок вырашэння крызіснай сітуацыі.

Аказіянальныя тэксты ўтрымліваюць у сабе вялікі скарб паэтычных сродкаў, якія выяўляюць багацце і характава народнай творчасці. Спалучэнне функцыянальнасці і мастацкасці, залежнасць ад крытычнай ці крызіснай сітуацыі, а таксама павышаная эмацыянальная афарбоўка і разнастайнасць пачуццёвай палітры з'яўляюцца асноўнымі характарыстыкамі аказіянальнага вербальнага кампанента.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. *Байбурын, А.К.* Ритуал в традиционной культуре / А.К. Байбурын. – Рос. АН, Музей антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера). – Спб.: Наука, 1993. – 240 с.
2. *Барташэвіч, Г.А.* Магічнае слова: Вопыт даследавання светапогляднай і мастацкай асновы замоў / Г.А. Барташэвіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1990. – 128 с.
3. *Замовы / Уклад., сістэм. тэкстаў, уступ. арт. і камент. Г.А. Барташэвіч; рэдкал.: А. С. Фядосік (гал. рэд.) [і інш.].* – Мінск: Навука і тэхніка, 1992. – 597 с. – (БНТ: Беларус. нар. творчасць / АН Беларусі. Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору).
4. *Зямля стаіць пасярод свету... Беларускія народныя прыкметы і павер'і. Кніга 1 / Уклад., прадм., пераклад, бібл. У.А. Васілевіча.* – Мінск: Мастацкая літаратура, 1996. – 591 с.
5. *Пахаванні. Памінкі. Галашэнні / рэдкал.: А.С. Фядосік (гал. рэд.) [і інш.]; Укладанне тэкстаў, уступ. артыкул і камент. У.А. Васілевіча; Артыкул, сістэматызацыя і камент. напеваў Т.Б. Варфаламеевай.* – Мінск: Навука і тэхніка, 1986. – 615 с. – (Беларус. нар. творчасць / АН БССР. Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору).
6. *Пяткевіч, Ч.* Рэчыцкае Палессе / Ч. Пяткевіч; Уклад., прадм. У. Васілевіча; пер. с пол. Л. Салавей і У. Васілевіча. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 2004. – 672 с.

ТОПОНИМИЧЕСКИЙ ФОЛЬКЛОР ИРАКИ

Муса Багомедов (Махачкала, Республика Дагестан, РФ)

Изучение ономастикона уникального региона мира Дагестана, а также исторических судеб проживающих здесь народов, на наш взгляд, должно занять одно из важных мест в изысканиях не только лингвистов, но и историков, этнографов, географов и литературоведов. Он является ценнейшим источником для топонимических исследований. Это подтверждает ряд факторов. В природно-географическом и климатическом отношении регион характеризуется большим богатством и разнообразием. Территория республики делится на равнинную, предгорную, горную и высокогорную географические зоны. Яркая выраженная особенность – сильная расчлененность рельефа, состоящего из хребтов, плато, ущелий и долин [Народы Дагестана 2002: 10]. 48 % территории занимают горы. Республика граничит по суше и морю с пятью государствами. По официальным данным [Дагестанская АССР 1980; Республика Дагестан 2001] в республике насчитывается более одной тысячи шестисот населенных пунктов: одна тысяча пятьсот семьдесят шесть сельских населенных пунктов, девятнадцать поселков городского типа и десять городов. Население республики составляет более двух с половиной миллионов человек, среди которых представители более ста национальностей. Языки народов, проживающих в Дагестане компактно (всего двадцать восемь языков), принадлежат в основном к трем языковым семьям: кавказской (двадцать три), тюркской (три), ипдоевропейской (два).

Актуальность сбора и систематизации топонимических единиц языков народов Дагестана возрастает в связи

с тем, что идет интенсивный процесс исчезновения микротопонимии целых селений. Этому способствовало: а) насильственное переселение жителей десятков дагестанских сел на территорию депортированного населения Чечено-Ингушской Автономной Советской Социалистической Республики в 1944 г.; б) миграция населения с гор на равнину; в) слабая занятость населения сельским хозяйством и др. Особую тревогу вызывает состояние незафиксированного материала. Из более 1600 населенных пунктов Дагестана в силу определённых причин в течение последнего полувека с лица земли исчезли более двухсот. Этот процесс продолжается. Поэтому сбор и фиксация микротопонимов и топонимического фольклора является актуальной проблемой.

Особое внимание необходимо обратить на исследование топонимического фольклора. Легенды и предания (как правило, исторического характера) в основном раскрывают историю заселения края и происхождение названий населенных пунктов, местностей, гор, рек и др. В ряде случаев они помогают лингвисту в этимологизации топонимических единиц.

Исследование топонимического фольклора не всеми специалистами воспринимается одинаково: так называемые топонимические легенды почти всегда представляются интересом только для фольклористов [Попов 1965: 65–66], «только в очень редких случаях они бывают полезны» [Матвеев 2004: 5–11], «...представляют определенным интересом как своеобразные источники топонимического фольклора» [Горбаневский 1985: 18].